

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY
ISSN 1211-0442 10/2009

University of Economics
Prague

Esej k metodologii ekonomie

Tomáš Jelínek

Abstract

This paper deals with methodology of economics. It is discussing a historical development of economics into a relatively broadly accepted science. It presents main economic paradigm. It mentions disparities between scientific and engineering route of contemporary Macroeconomics.

Alfred Marshall: „Ekonomie není studnicí pravdy, ale je to motor pro objevení konkrétní pravdy“¹

Jaké je současné vnímání ekonomie? Je ekonomie věda? K čemu je vůbec dobré znát odpověď? Dle Akademického slovníku z roku 1998 je ekonomie definována jako nauka o zákonitosti společenské výroby a rozdělování materiálních statků.² Je třeba si všimnout faktu, že v tomto slovníku je ekonomie považována za nauku? Jaký je rozdíl mezi vědou a naukou? K tomuto tématu přičinil poznámku profesor filosofie a dějin přírodních věd Stanislav Komárek.

„... je dobře činit distinkci mezi vědou a naukou (něm. Wissenschaft a Lehre), kde první výraz by měl být používán pro disciplíny (povšimněme si tohoto výrazu, určitá větev vědění je totéž, co „kázeň“) metodologicky shodné s novověkou přírodovědou, druhý pro další obory, které lze systematicky šířit učením, jsou nějak strukturované a mají vlastní metodiku i kritéria, co je kvalitní a správné a co ne (nauky v tomto smyslu činí jen úzký výsek potenciálního poznávání a zakoušení světa – poetická invence, psychotropní vize či dojmy z Indie sem nepatří). Do kategorie „nauk“ by samozřejmě nepatřily jen humanitní obory, ale i nauky náboženské (scientia sacra, ilm apod.), právní, ba i takové jako astrologie či chiromantie. Není náhodou, že jedna nauka se z pozice diskursu jiné jeví jako žvást, přírodní vědy mají někdy ve své pokleslé formě tendenci všechny ostatní nauky chápat jako méněcenná žvanění a eventuálně jim odepřít či krátit podporu z veřejných peněz, jedná se ovšem o problém v posledu mocensko-politický. Humanitní nauky by neměly až tak dbát na to, aby se prezentovaly jako „přísná věda“, ale spíše na svou kvalitu a společenský význam.“³

Do jaké míry je však debata o tom, zda je ekonomie vědou či naukou důležitá? Vždyť se to zdá být spíše problémem sémantickým. Kuhn se ptá, zda skutečně záleží na definici vědy, abychom mohli nějaký obor považovat za vědu? Jeho odpovědí není definice, ale konsensus lidí, kteří vedou diskusi o svém vlastním oborovém statutu – o minulých a současných výkonech.

„Příznačné například je to, že ekonomové (méně než odborníci z jiných oblastí společenských věd) se přou, zda je jejich obor vědou. Je to snad proto, že ekonomové vědí, co to je věda? Nebo spíše docházejí k jednotnému názoru na to, co je to ekonomie?“⁴

Dle Fajkuse se tak Kuhn hlásí k sociologismu.⁵ Je vhodné připomenout, že Kuhn psal o zkušenosti z anglosaského ekonomického světa z přelomu 50. a 60. let. Dnešní česká Wikipedie již bez diskuse mezi „strážci hesel“ považuje ekonomii za vědu.

¹ Krugman, str. 177.

² Akademický slovník cizích slov, Academia, 1998.

³ Komárek (2008).

⁴ Kuhn (2008), str. 160.

⁵ Fajkus (2005), str. 129.

„Ekonomie je věda, zabývající se lidským jednáním ve světě omezených zdrojů a neomezených potřeb.“⁶

Anglická Wikipedie hovoří o společenské vědě. Je možné konstatovat, že ekonomie si vydobyla uznání vědy u většinové společnosti, státních institucí a nakonec i u konkurenčních vědeckých institucí. Britská Královská společnost (Royal Society) přijala za svého člena prvního ekonoma až v roce 2004. Byl jím profesor Partha Sarathi Dasgupta z Cambridge. Tato organizace byla založena v roce 1660 a každoročně přijímá 44 členů z řad vědců a matematiků. Do té doby byli ekonomové přijímáni jen do Britské akademie, kam jsou běžně přijímáni představitelé jiných společenských věd.⁷

Diskuse o vědeckosti ekonomie (či jiného oboru společenských věd) často mívá charakter dokazování, že „současná ekonomie“ je svými metodami blízká přírodním vědám. Používá přece složité matematické a ekonometrické modely. Vždyť podle médií dnešní špičkoví ekonomové řídí vyspělé světové ekonomiky téměř jako vědci NASA meziplanetární lety. Proti této tendenci „stát se přísnou vědou“ tlakem na metody se vyjadřuje Stanislav Komárek ve zde uvedeném citátu. Pro oblast ekonomické teorie tento argument již od čtyřicátých let rozvíjel Fridrich Hayek. Hovořil o scientismu, který poškodil ekonomické myšlení. V jeho pojetí jde o otrocké napodobování a přebírání metod z přírodních věd, jejichž užití je předpojatým zkoumáním.

Jde o (...) mechanickou a nekritickou aplikaci určitých myšlenkových návyků na oblasti, které jsou odlišné od těch, v nichž tyto návyky vznikly.⁸

Hayek razantně kritizoval scientismus (někdy mluvil i o „inženýrském typu myšlení“) především v diskusi o možnostech státních zásahů a centrálního plánování pro efektivnější řízení hospodářství. Jsou známy je kritické postoje k přemíře matematických modelů a k obsesi agregátními statistikami. Dle jeho názoru nadšení pro metodu, která nabízí „pěkné“ teoretické řešení, zastínilo snahu pochopit podstatu věcí (např. diskuse o kontrole výše národních investic do hospodářství). Hayek v žádném případě neargumentuje proti užívání vědeckých metod z přírodních věd, ale varuje před tím, co nazývá kontrarevolucí vědy.

Descartes svou metodou rozdělil přemýšlení o světě, který do té doby zaštiťovala filosofie, na svět jediné vědy (s metodou) a ten zbytek společenského bádání více méně spekulativního. Jak uvádí Komárek, představitelé společenských badatelů se snaží dosáhnout uznání přírodních vědy a blíží se k nim sofistikovanými metodami. Na úskalí, kdy se metoda stane cílem a tak i překážkou poznávání upozorňuje Hayek. Ekonomie má dnes statut vědy, který vychází ze společenského uznání a

⁶ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekonomie> 18.2.2009

⁷ http://www.marginalrevolution.com/marginalrevolution/2004/07/is_economics_a_.html

⁸ Hayek (1995), str.18.

sebe prezentace představitelů ekonomie. Ekonomie má i svou Nobelovu cenu,⁹ které je důležitým PR pro obor. Sociologie ji nemá. Osobně vidím ve společenském tlaku na vědeckost ekonomie úskalí současného bádání stejně jako na zneužívání zdánlivé vědeckosti pro politické a jiné účely. NERV budiž aktuálním příkladem.

Kam až sahá textura, kterou ekonomie zkoumá?

Naše otázka se nyní týká historických kořenů toho, s čím ekonomická věda pracuje. Co měří, sleduje, zkoumá a promýšlí? Je to obdoba otázky, jakou je pro astronomy vzniku naší sluneční soustavy či vesmíru. Jak vznikly peníze, úrok, smluvní vztahy při obchodních transakcích, daně, cena za zboží či za práci, trh.

Nechci příliš odbíhat od hlavního tématu, ale zdá se mi patřičné naznačit v několika málo příkladech, že to, co se v posledních stoletích přerodilo v ekonomickou vědu, se zabývá institucemi, které vznikaly v průběhu uplynulých tisíciletí.

Našemu oboru dal jméno řecký filosof Xenofon svým spisem *Oikonomikos*, který se zabývá managementem zemědělské usedlosti a pozitivně hodnotí dělbu práce. Nesouhlasím s profesorem Holmanem, že jde o jeho nejznámější spis.¹⁰ Xenofonta asi současníci více znají z jeho spisu *O Kýrově výchování*, který se zabývá otázkou ideální vlády státu (osvícený vládce vs. demokracie). Řeční filosofové se ekonomickým tématům věnovali jen velmi okrajově. Platon svým způsobem přemýšlení o ideálním státě rozdělil lidi na společenské třídy. Obecně hovořil o dělbě práce, pro niž hledal odůvodnění ve vrozených dispozicích. Tento třídní způsob pojetí společnosti však zásadně ovlivnil způsob přemýšlení o společnosti a potažmo i o ekonomii až do 19. století. Jen třídy byly za dva tisíce let trochu jiné. Nejvíce ekonomickou teorii na dlouhá století ovlivnil Aristoteles, který se mimo jiné věnoval otázce spravedlivé ceny. Jaká má být spravedlivá cena? Na toto myšlení navazovali scholastikové, kteří se věnovali morální filosofii a ekonomie je zajímala též jen v dílčích ohledech, kdy etika musel najít nějakou otázku na hospodářské problémy doby.

Francouzský historik Jacques le Goff ve své knize *Peníze a život, ekonomika a zbožnost* se zabývá konfrontací ekonomických sil s křesťanskou společností.

Můžeme tvrdit, že kapitalismus se „rodí“ z polemiky, kterou vyvolává lichva...Lichvář, specialista na půjčování peněz na úrok, se stává nezbytným a mocným, ale zároveň nenáviděným s křehkým člověkem.¹¹

⁹ Jde o cenu mnohem mladší. V roce 1968, ve spojení s oslavami svého třisetletého trvání zavedla Švédská centrální banka novou cenu, "Cenu Švédské centrální banky v ekonomické vědě na památku Alfreda Nobela". (www.novyvek.cz)

¹⁰ Holman (2005), str. 2.

¹¹ Goff (2005), str. 11.

Goffův historický výklad je velmi zajímavý, protože ukazuje na trvalé napětí mezi rozvojem peněžního hospodářství a křesťanské společnosti. Peněžní hospodářství intenzivně existovalo v celé Evropě, protože jej potřebovali vládci a šlechta ke svému rozvoji, církve představovala jakousi radikální regulační autoritu. V katolické církvi ekonomické otázky řešilo kanonické právo. Byly případy, kdy přijímání úroků bylo přijatelné i pro kláštery.¹² Zcela nepřijatelná pro kanonické právo byla časová hodnota peněz (Čas přece patří bohu!). V současné době světové finanční krize se některé náboženské autority opět vrací ke svým „středověkým pravdám“. Hovoří se o nepřiměřeném zisku apod.

Max Weber ve svém díle *Protestantská etika a duch kapitalismu* hovoří o významu nekatolických křesťanství pro vznik moderní kapitalistické ekonomiky. Jeho argumenty jsou poměrně dobře známé, proto se budu věnovat více jeho současníkovi Werneru Sombartovi, který považoval za důležitou podmínku rozvoje ekonomiky přítomnost židů (Židé a moderní kapitalismus). I když osobně nezastávám názor ani jednoho ze zde zmíněných představitelů nejmladší historické školy, považuji za velmi inspirující konfrontaci s jejich názorem, který poukazuje na to, co se v pozdější ekonomické teorii nazývá institucionální kořeny ekonomiky.

Aniž bych se zde chtěl zabývat dopady židovské náboženské tradice na rozvoj ekonomiky evropských zemí jako Sombart, rád bych ukázal, že Talmud v sobě obsahuje řešení celé řady otázek, které jsou důležité pro ekonomické uspořádání společnosti. Talmud je komentářem k Tóře (tj. pět Mojžíšových knih Starého zákona), psanému náboženskému zákonu. Skládá se z Mišny a Gemary. Již samotná Tóra obsahuje celou řadu pokynů, které se týkají hospodářského života. Z pohledu Kuhnovy představy o sporu o vědu mezi školami je na místě zmínit, že v talmudické době existovaly dvě hlavní školy Hilelova a Šamajova, které měly na výklad zákona rozdílné pohledy. Talmud řešil otázky spravedlivého vztahu mezi stranami obchodní transakce nebo mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem. Talmud se věnuje např. zodpovědnosti za škodu způsobenou v ulicích města zapálenou pochodní, což není aplikováno pouze v době svátku chanuka, kdy bylo náboženskou povinností mít zapálený chanukový svícen před každým židovským domem. Talmudští rabíni věnovali hodně pozornosti tomu, aby v obchodních záležitostech byla uplatňována spravedlnost, která vycházela z textu Tóry. Jde o řešení ekonomických vztahů na pozadí etických hodnot židovského společenství. Talmud tak řeší otázky prodeje a nákupu, půjčování a vypůjčování a určování pravého majitele. Jako příklad jsem pro tento esej dohledal diskusi rabínů Natana, Symachose a Raby, kteří se věnují otázce prodeje lodi. Řeší, co je nezbytným příslušenstvím při prodeji lodi, pokud se strany nedohodnou jinak. Docházejí k závěru, že automaticky jde příslušenství, které je

¹² Jednalo se o půjčování peněz na setbu nové úrody. Úrok byl vnímán jako podíl na tom, co se urodilo navíc nad množství, které se pořídilo k výsadbě.

k provozu lidí nezbytné. Rabínská interpretace tohoto příběhu upozorňuje na nutnost přesného vymezení smluvního vztahu.¹³

Do zvláštní historické kategorie patří peníze a jejich pojetí (např. metalistické či kartalistické) jelikož je základní historie obecně známa, rád bych se omezil jen na velmi zajímavou zmínku o populaci ostrova Uap v Mikronésii, o které píše Milton Friedman, ve své knize *Money Mischief*. Zdejší obyvatelé považovali za své peníze krásné velké kameny (limestone), které byly přivezeny na jejich ostrov. Pro směnu nebylo potřeba kameny přemísťovat. Nový majitel si je jen označil. Ostrov koupilo koncem 19. století jako kolonii Německo. Správa ostrova jednou udělila pokutu obyvatelům za neplnění jejich povinností a na všechny kameny byly napsány značky správce. Friedman na tomto příkladě ukazuje, v jakém rozsahu jsou peníze věcí společenské iluze.¹⁴

Cílem tohoto rychlého exkurzu je snaha ukázat, že základní textura ekonomiky je založena na institucích, které se utvářely v průběhu minulých tisíciletí. Peníze, úrok, mzda, hodnota práce, obchodní vztah, daně, cena zboží, zodpovědnost za škodu, soukromý majetek, zákaz krádeže atd. Ekonomika, která je složena ze „svobodných“ jedinců zákonitě navazuje a vychází z této tradice – přirozenosti. Ekonomika, která je ovládána diktátorem (např. komunismus či nacismus) je výsledkem střetu mezi diktovanými pravidly a touto tradicí.¹⁵

Ekonomie jako snaha o ovládnutí ekonomické textury?

Kdo by měl mít snahu pochopit fungování ekonomiky a její textury? Tak jako je dnes studium ekonomie základní výbavou studentů politických věd, tak jako je dnes ekonomická agenda hlavním tématem politického života, byl první rozsáhlý pokus o ovládnutí ekonomické textury spojen se snahou podpořit moc centralizovaných evropských monarchií v 17. a 18. století. První fáze (heterogenních) ekonomických teorií, které se zabývají dopady na národní ekonomiku, je spojena s merkantilismem. Otázky mezinárodní dělby práce, obchodní bilance, domácí výroby s nejvyšší přidanou hodnotou, úrokových sazeb domácí měny to vše byl předmětem bádání merkantilistů. Jejich pozdější myšlení bylo ovlivněno Isaacem Newtonem, René Descartem¹⁶ a Galileo Galileem. Šlo nejen o logickou výstavbu argumentů, ale později např. u Pettyho o požadavek na empirickou ověřitelnost. Descart ve svém díle „Rozprava o metodě“ (1637) s konečnou platností porazil scholastický aristotelismus. Postavil nový metafyzický systém, který se vyrovnal s antikou a

¹³ Bleefeld (1999), str. 137.

¹⁴ Friedman (1992), str. 3-7.

¹⁵ Tradiční ekonomická textura se dostává na povrch i v tak radikálně nesvobodném prostředí, jakým jsou věznice nebo koncentrační tábory.

¹⁶ Holman (2005), str. 21.

středověkem ve všech polích vědecké práce. Descartovým vědeckým cílem byla naprostá jistota dosaženého poznání.¹⁷ Jeho metoda měla čtyři imperativy:

1. Nepřijímat nikdy žádnou věc za pravdivou, jichž bych s evidencí jako pravdivou nikdy nepoznal.
2. Rozdělit každou ze zkoumaných otázek na tolik částí, jak je jen možno.
3. Vyvozovat v náležitém pořadí své myšlenky, počínaje předměty nejjednoduššími a nejsnáze poznatelnými, stoupaje pozvolna jakoby ze stupně na stupeň až k znalosti složitější.
4. Činit všude tak úplné výčty a tak obecné přehledy, abych byl bezpečný, že jsem nic nepominul.¹⁸

Ve stejné době se k ekonomickým tématům přiblížili dva angličtí liberální filosofové John Locke (1632 – 1704) a David Hume (1711 – 1776). Oba přispěli k rozvoji kvantitativní teorie peněz (neutralita peněz).

V 18. století se ve Francii utvářela liberální ekonomická škola fyziokratů. Jejich snahou bylo, aby politická rozhodnutí vycházela z ekonomických teorií. Byli zastánci svobodného ochodu a přirozených zákonů, které platí i v ekonomii. V roce 1758 vznikl první ekonomický model národního hospodářství: Ekonomická tabulka. Jeho autor Francois Quesnaye se pravděpodobně nechal inspirovat Harveyovým objevem krevního oběhu. Model počítal s permanentním a přirozeným koloběhem ekonomiky, která je v rovnováze.¹⁹

První ekonomickou školu, která je obecně považována za počátek ekonomie jako vědecké disciplíny, představuje klasická politická ekonomie Adama Smithe, Davida Ricarda a Stuarta Milla. Ještě více než 300 let od doby, kdy Adam Smith napsal *Bohatství národů*, patří tato kniha k nejvíce citovaným ekonomickým publikacím. Smith poskytl ve svém díle přehled ekonomické teorie Británie 18. století. Jeho teorii je možné shrnout jako na jedné straně zájem o otázky národního hospodářství – přerozdělování bohatství mezi třídy (kapitalistů, dělníků, vlastníků půdy) – zatímco druhá strana je předurčena vírou v přirozené zákony, které by měly platit i na chování společnosti. Smith rozpracoval filosofii Davida Huma a Johna Locka do konkrétních ekonomické teorie „neviditelné ruky“, kde morálka individuálního sobectví není v rozporu s morálkou vzájemné pomoci. Mnozí autoři (např. Holman) uvádějí, že Smithova etika vlastního prospěchu je neslučitelná s jeho dřívější etikou dobročinnosti – solidarity, kterou známe z Teorie mravních citů. Možná tedy Smith při rozpracování své dnes nejznámější teorie změnil své předpoklady (dokonce se v literatuře hovoří o „teorii obratu“), avšak dle Jána Pavlíka jde jen o špatný výklad Smithe, kdy je nesprávně uváděno, že cit sympatie je motiv mravního jednání,

¹⁷ Patočka (1992), str. 65.

¹⁸ Descart (1992), str. 17.

¹⁹ Holman (2005), str. 42.

zatímco Smith v Teorii mravních citů dle Pavlíka vidí cit sympatie jako základ původu mravního soudu.²⁰ Tento pohled, který hovoří o rozvinutí původního Smithova přístupu, potvrzuje o dobová recenze na Bohatství národů, jejíž autor uvádí:

*Dřívější kniha (Teorie mravních citů) pana Smithe kladla velký důraz na duch dobročinnosti. Na první pohled paradoxně tvrdila, že pramenem dobročinnosti je sebeláska kombinovaná s lidskou schopností soucitu s ostatními lidmi. Sebeláska a soucit, jež jsou zprostředkovány zvyky a institucemi civilizované společnosti, vedou člověka k tomu, že se chová ctnostně k ostatním lidem. Ve své nové práci (Bohatství národů) pan Smith toto téma dále rozvíjí. Opět zdůrazňuje sebelásku, avšak jinak. Nyní je to potřeba obchodu, která působí jako zprostředkovatel. Nezamýšleným důsledek tohoto je stejný jako před tím: slušnější a více prosperující společnost, jež by jako byla utvářena „neviditelnou rukou“.*²¹

Pokračovatelem Smithe byl David Ricardo úspěšný investor a autor zákona komparativních výhod v mezinárodním obchodě. Do jeho dílny patří i teorie hodnoty, která plně vychází z minulé práce. Slepá kolej, na kterou najel Karel Marx. Posledním z této školy je Stuart Mill, který byl strážcem odkazu svých předchůdců, ale přicházela již doba významné revoluce v ekonomické vědě (docházelo ke změně paradigmatu).

Klasická politická ekonomie hledala universální principy ekonomického chování, universální zákony tvorby a rozdělování bohatství, které jsou platné ve všech zemích a ve všech dobách.²² Klasikové užívali abstraktně – deduktivní metodu.²³ Ve stejné době vznikla v Německu historická škola, která zdůrazňovala evoluční charakter ekonomických zákonů. Ekonomické jevy jsou historicky relevantní. Schumpeter o metodě této školy říká: „*Ekonom musí nejprve zvládnout historickou techniku. S pomocí této techniky, představující jediný potřebný vědecký názor, by se měl ponořit do oceánu ekonomické historie a zkoumat jedinečné jevy a procesy ve všech jejich živých detailech, místních i časových, jejichž vůni by se měl naučit cítit. A ten jediný druh obecné znalosti, který je dosažitelný ve společenských vědách, se pak pomalu vynoří z této práce.*“²⁴ Shumpeter hovoří v souvislosti s historickou školou o metodologickém kolektivismu. Historická škola však též kladla důraz na empirii. Mezi představiteli této školy byly významné rozdíly. Wilhelm Roscher předpokládal, že existují obecné zákony ekonomického vývoje, ale věřil, že je možné je objevit jen historickým a komparativním studiem národních ekonomik. Gustav von Schmoller oproti tomu odmítal existenci univerzálních ekonomických zákonů.²⁵ Přesto věřil, že je možné

²⁰ Pavlík (2005), str. 393.

²¹ Svobodné rozhledy, zima 2000, 8. číslo, str. 22.

²² Holman (2005), str. 128.

²³ Holman (2005), str. 136.

²⁴ Holman (2005), str. 131.

²⁵ Holman (2005), str. 136.

studiem historie formulovat politická doporučení. V pozdějším pojetí by mohl být označován za představitele inženýrské skupiny v ekonomii.

Není možné nezmínit v tomto přehledu Karla Marxe, zvláště v době, kdy americký časopis TIME hovoří o potřebě znovu přemyslet (think over) jeho analýzu kapitalismu. Marx vybudoval socialistickou doktrínu s využitím ekonomických argumentů. Jeho práce v ekonomické oblasti využívá historické školy z jeho rodného Německa a klasiků z jeho nového domova v Británii (Smith a Ricardo). Marx není ekonomem, ale z ekonomických argumentů učinil důležitou součást své filosofie. Nejlépe zde můžeme použít Shumpeterovo shrnutí. Dle jeho názoru se marxismus skládá z sociologických a ekonomických argumentů. Zatímco sociologické argumenty jsou velmi přínosné a původní především v ekonomické interpretaci historie, v ekonomické oblasti převzal teorie a postupy Ricarda.²⁶

S koncem 19. století se rodí zcela zásadní revoluce v ekonomické teorii. Řečeno s Kuhnem dochází ke změně paradigmatu zavedeným klasiky. S rozvojem demokratických svobod ve vyspělých zemích, s rozvojem matematiky a geometrických metod v inženýrství²⁷ se začíná proměňovat i ekonomie. Hovoříme o marginalistické revoluci, která přinesla odklon od zkoumání přerozdělování bohatství mezi třídy k zájmu o chování spotřebitele a firmy. Svými novými nástroji a důrazem na svobodné aktéry moderního hospodářství je tato revoluce jakýmsi biblickým přechodem přes Rudé moře. Menger, Jevons a Walras přišli s teorií mezní užitečnosti, oproti teorii hodnoty založené na minulé práci postavily hodnotovou teorii na subjektivním vnímání užitku. Leon Walras, který byl jedním z hlavních představitelů této revoluce, s využitím soustavy rovnic definoval první ekonomický model národního hospodářství, který byl založen na předpokladu dokonalé konkurence. Smithova teorie volné ruky je podložena teorií Paretova optima. Staré paradigma bylo rozbouráno. Některé stavební prvky byly použity na výstavbu nového paradigmatu. Něco bylo ponecháno v původním stavu – absolutní a komparativní výhoda v obchodě. Marginalistická revoluce svým zájmem o chování spotřebitele a firmy dala základ oboru mikroekonomie, která se dle modelů partial equilibrium Alfreda Marshalla učí dodnes. Zajímavou postavou marginalistů je John Neville Keynes, který byl profesorem na Cambridge. Je autorem knihy *The Scope and Method of Political Economy*, kde upozorňuje na potřebu rozlišovat pozitivní a normativní vědu s tím, že volá po „výlučně pozitivní vědě“ v politické ekonomii.²⁸

²⁶ Holman (2005), str. 149.

²⁷ V 19. století se k výpočtům ocelových mostů nebo strojních součástek používaly grafické metody vektorového sčítání sil a momentů. Jsou to metody, které dle mého názoru zaváděl do ekonomie např. Pareto.

²⁸ Srovnej s mottem eseje od Marshalla.

Než přistoupíme k další revoluci spojené se světovou hospodářskou krizí (1929) rád bych ocitoval pocit britského ekonoma Alexandera Graye z knihy *The Development of Economic Doctrine* z roku 1931.

„Jestliže je v naší době ekonomie metodou spíše než doktrínou, jestliže je pouze apparatus of the mind, technikou přemýšlení, proč bychom se měli trápit záblesky pravdy, kterou naši příliš sebevědomí předci mohli objevit? Avšak právě v takové době studium historie ekonomických doktrín přináší nejvíce užitku. Kdy neexistuje dominantní škola, kdy teorie je v řešení a pravda může být kdekoli.“²⁹

Pocit Graye je replikovatelný do současnosti. Jsme v době globální finanční krize, která útočí na ekonomickou vědu s otázkou po vhodném řešení. Odpovědi se různí. Možná nás někde čeká nový Keynes. Ale vraťme se 80 let zpět.

Keynes způsobil revoluci svou knihou *Obecná teorie zaměstnanosti, úroků a peněz* (1936). Položil v ní základ tomu, co dnes nazýváme makroekonomie (poprvé označeno Kleinem v 1946). Věnuje se příčinám cyklického vývoje vyspělých ekonomik a za hlavní příčinu propadů považuje nedostatečnou efektivní poptávku. Představuje fiskální multiplikátor a paradox šetření. Svou prací se snaží najít odpověď pro formování hospodářské politiky. Jeho teorie byla rozpracována již v Samuelsonově první učebnici ekonomie v roce 1948 a významně ovlivnila nové generace ekonomů v 50. a 60. letech. Další autoři navazující na Keynesa se věnovali určitému zjednodušení jeho obecných vizí. Nejznámější je Hicksův IS-LM model (1937). Na druhé straně byla skupina ekonomů – ekonometrů, kteří Keynesa rozpracovali do aplikovaných modelů použitelných pro analýzu vhodné hospodářské politiky. Patřili mezi ně Lawrence Klein, Otto Eckstein a Alber Aldo. Keynes přispěl k pochopení krátkodobých fluktuací ve vývoji národních ekonomik. Mankiw upozorňuje na skutečnost, že keynesiánská revoluce nemůže být chápána jen jako vědecký pokrok. Keynes a stavitelé pozdějších keynesovských modelů vycházeli z inženýrských pozic – byli řešitelé problémů (problem solvers).³⁰ Je však otázkou proč by vědci nemohli hledat řešení praktických problémů vzdávající se tím snad hledání univerzálních zákonů.

Keynesova revoluce vyvolala protireakci. Zrodili se neoklasikové. Milton Friedman, který byl též odchovancem turbulencí světové krize (proto jeho zájem o hospodářské cykly), napadl teorii fiskálního multiplikátoru. Přišel s hypotézou permanentního příjmu, která oslabovala efekt fiskální expanze. Později byl spoluautorem statistické analýzy měnové politiky USA, která se soustředila na příčiny krize v roce 1929, kdy za příčiny označil nesprávnou měnovou politiku. Domnívám se, že Friedman svou kritikou přispěl k upřesnění Keynesovského

²⁹ Gray (1931), str. 369.

³⁰ Mankiw (2006), str. 5.

paradigma v makroekonomii.³¹ Přiznal krátkodobé efekty politiky fiskální expanze na straně zaměstnanosti, ale považoval tuto politiku za dlouhodobě nepřínosnou. Na Friedmanovu kritiku přišla opět reakce ze strany neokeynesiánců. V duchu Kuhna se paradigma pročišťovalo.

Mankiw napsal svůj článek na základě zkušenosti z dvouletého působení jako ekonomického poradce ve Washingtonu za vlády George Busche. Jak sám říká v narážce na Velkou depresi, bylo to připomenutí skutečnosti, že bůh neposlal makroekonomy na Zemi, aby testovali elegantní hypotézy, ale aby řešili praktické problémy. Pokládá si velmi zajímavou otázku, zda vývoj teorie ekonomického cyklu v posledních desetiletích měl nějaký vliv na způsob, jak řeší problémy centrální banky. Argumentuje, že vliv je téměř nulový. To jej vede k připomenutí výroku J.M.Keynese, že by bylo skvělé, kdyby ekonomové byli vnímáni alespoň tak kompetentní jako zubaři. Jak padnoucí na současnou situaci různých balíčků záchrany národních ekonomik.

Žijeme v době, kdy je dle Mankiwa vyhlášen nový zubař. Inženýři i vědci používají stejné statistické softwary a pracují se stejnými daty. Inženýři odhadují zítřejší vývoj, zatímco vědci zkoumají platnost svých hypotéz o univerzálních zákonitostech.

„Budování hypotéz je tvořivý akt inspirace, intuice, invence; jeho podstatou je vize něčeho nového v důvěrně známém materiálu. Onen proces musí být diskutován v psychologii, nikoli v logických kategoriích; studován v autobiografiích a životopisech, nikoli v pojednáních o vědecké metodě; a podporován maximou a příkladem, ne sylogismem či vzorcem.“ (Milton Friedman 1979, str. 15)

³¹ Friedman rozpracoval metodologii pozitivní ekonomie, kdy odmítl nutnou podmínku reálnosti vstupních předpokladů.

Literatura

Akademický slovník cizích slov, Academia, 1998.

DESCARTES, R.: Rozprava o metodě, Praha, Svoboda 1992.

FAJKUS, B.: Filosofie a metodologie vědy, Praha, Academia, 2005.

FRIEDMAN, M.: Money Mischief, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1991.

FRIEDMAN, M.: Metodologie pozitivní ekonomie, Praha, Liberální institut, 1997.

GRAY, A.: The Development of Economic Doctrine, Londýn, Longmans, Green & Co., 1931.

HAYEK, F.A.: Kontrarevoluce vědy, Praha, Liberální institut, 1995.

HOLMAN, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, Praha, 3. vydání, C.H.Beck, 2005.

KRUGMAN, P.: The Return of Depression Economics, New York, Penguin, 1999.

KUHN, T. S.: Struktura vědeckých revolucí, Praha, Oikúmene 2008.

POPPER, K.: Logika vědeckého bádání, Praha, Oikúmené 1997.

POPPER, K.: Bída historicismu, Praha, Oikúmené 2008.

SMITH, A.: Bohatství národů, Praha, Liberální institut 2001.

Články:

KOMÁREK, S.: Jsou humanitní vědy vědami?, 15.4.2008.

MANKIW, N. G.: The Macroeconomist as Scientist and Engineer, Harvard University, May 2006.

PAVLÍK, J.: Doslov Teorie mravních citů, Praha, Liberální institut 2005.

PATOČKA, J.: Doslov Rozprava o metodě, Praha, Svoboda 1992.